

Egy néprajztudós vallomásairól

Barangolásaim varázslatos tájban a címe Nagy Olga erdélyi néprajzos tanulmányának. A „varázslatos táj” a cigányságot jelenti, a „meséző”, a nagy fantáziájú, a valóságot az álmaikkal egyesítő, a mítoszt teremtő és ma is megélő cigányokat.

Nagy Olga 30 éven át járt meséket gyűjteni az erdélyi cigányok közé. Munkája eredményét nemcsak a gyűjtőmunkából megjelent kötetek száma méri, hanem saját élményein, a lelkében, személyiségében lezajlott változások is. „A cigányok által valójában „az ősi világlátással” találkoztam, melynek legfőbb jellegzetessége a „rendkívüliség”, s egyben „az egyetemes lét” felfedezése. Ez pedig azonos az antik világlátással mely még nem szakadt ki a létből. Lehet-e gyönyörűbb felismerés annál, hogy a lenézett és olykor analfabéta cigány mesemondók valami olyan csodálatosan egyetemet őriznek, ami szellemiségben azonos az antikok szemléletével?

Vajon lehet-e megrendülés nélkül hallgatni annak a mezőbándi szegény cigánynénak, Grittó Sárinak álmódosását arról a cigánylányról, aki ugyan csordapásztor lánya volt, de mikor férjhez ment, a nászéjszakán a félje így kiáltott fel: „Nem nyúlok hozzád, mert szent asszony vagy!” Hiszen kebelén ott ragyogott a hold. haja által elrejtve a nap és két vállán a csillagok. Irigyeltem gyönyörű és merész álmaikat! Lám, minél szürkébb, reménytelenebb az életük, álmaik annál ragyogóbbak!” - írja Nagy Olga. Is hogy - A mese a gyökeret jelenti, az ősi és meg nem rendült kapcsolatot a természettel és a hitet az emberben.

„A mese az emberközpontúságot hirdeti: az ember ura nemcsak a világnak, de erőt vesz a természet törvényein is, madárként repül, víz alatt halként úszik, halottaiból támad fel, legyőzi az öregséget és a halált. E szinte „égbekiáltó” vakmerőség, mely a mesében megfogalmazódik, benne van minden merész emberi akarásban, a tenger mélyére leszálló bűvárok, a Holdra repülő batorságában. A mese az elpusztíthatatlan élet himnusza. ”

Kötete megírására Nagy Olgát nemcsak a néprajztudós kielégíthetetlen kíváncsisága, s a tapasztaltak másokkal való megosztásának kényszere ösztönözte, hanem az a szomorú, eléggé el nem ítéhető tény is, hogy Erdély-szerte megsaporodtak a cigányok elleni atrocitások. Helyenként kiűzték őket házaikból, fölgyújtották, porig égették azokat. Könyvével a néprajztudós előítéleteket is oszlatni akar, meg akarja mutatni a lét peremén élő cigányságot, lelküket, gondolkodásmódjukat, kultúrahordozó voltukat.

Csakhogy sajnós a hajlékgyűjtogatók aligha olvasnak néprajzi tanulmányokat. Épp azokhoz jut el a legkevésbé a szerző szava, akiknek okulniuk kellene belőle. Okulni? Megrendülni, szégyenkezni, magukba nézni, katarzist átélni, s következményeként mélyen humánussá, másokat is tisztelővé válni. Ha hiszek is a szó, a betű erejében, attól tartok, a vágyott hatást e kötet sem fogja elérni. Akik olvassák, amúgy is nyitottak, érdeklődők, amúgy is készek más, a saját kultúrájuktól eltérő kultúrák tiszteletére. Viszont ők is gyarapodnak tudásban, ismeretben.

Olyan, hogy „cigánymese”, nincs is - írja a szerző”- a mesék archaikus voltát az egyes csoportok archaikus volta, elzárkózása a környezettől vagy integráltsága határozza meg. Az archaizmusnak is vannak rétegei, vannak egészen ősi, szinte vallásnak megfelelő változatai, s vannak a modern élet tárgyaival, jelenségeivel átszőtt mesék. A mese korának, rétegének meghatározója a „mesekirály” személyisége is. A cigányok a mesét úgy hallgatják, úgy élik meg, mintha azok sárkányostul, tündérestül, ördögöstül valóban meg is történtek volna. Ezt kétségbe vonni, mondhatnám szentségtörés számukra. A legősibb formákban éneklük a meséket, másutt balladákat énekelnek halottvirrasztásnál.

Nagy Olga gyöngyszem kötetét a cigányságnak számontartani édes kötelesség. (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó)

R.G.